

פרק שלישי

בישול אחר בישול

כללית:

א. בראש וראשונה יש לוודא שהמאכל או התבשיל כבר נתבשלו כל צרכם לגמרי! וכפי שנתבארו פרטי הגדרה זו בהרחבה בפתיחת הפרק הקודם – ורק לאחר מכן יש מקום לדיון האם יש בהם גם משום "בישול אחר בישול", וכפי שיתבאר.

(1) "אין בישול אחר בישול ביבש" – כלומר, דבר מאכל שהוא יבש, וכבר נתבשל כל צרכו, אין בבישולו פעם נוספת משום איסור בישול – וזאת גם לאחר שכבר נצטנן לגמרי^א.

(2) לאידך גיסא^(א) – "יש בישול אחר בישול בלח"^(ב) שנצטנן לגמרי^א. וכל שהמאכל ראוי עדיין לרוב בני אדם לאכלו בתור מאכל חם בחמימות

***

ציונים והערות

ביאורים

(א) בישול אחר בישול בלח – האם דוקא במצטמק ויפה לו: בפנים השמטנו את התנאי שצ"ל דוקא מצטמק ויפה לו. דהנה הרמ"א (סעיף ד) כתב ד"דוקא אם מצטמק ויפה לו" יש בישול אחר בישול, ואילו המחבר סותר לכאורה ד"ע, שבסעיף ד סתם דבריו – משמע שבכל אופן אסור. ואילו בסעיף ח כותב שדוקא במצטמק ויפה לו אסור.

ובמג"א (ס"ק כז) כתב שבסעיף ד סמך עמ"ש בסעיף ח להיתר. וכן הוכיח בכמה ראיות בדעת המחבר, בספר מאמר מרדכי (ס"ק ה, ד"ה עוד ואילך), עיי"ש. וגם הט"ז (בס"ק ד), מוכיח להיתר (דלא כהב"ח שתמה בזה).

והנה בשוע"ר מתעלם מתנאי זה לגמרי, וברור שבכגון דא סתמו כפירושו שדעתו שבכל אופן אסור בלח שנצטנן – גם במצטמק ורע לו, שאלמלא כן הו"ל לפרש. ועי' במ"ב (ס"ק סב) בשם התו"ש שפירש בדעת המחבר היפוך מהמג"א, שאדרבה בסעיף ח לישנא דרי"ו נקט, וליה לא ס"ל כן אלא כמ"ש כ לעיל בסעיף ד בסתם – לאסור בכל אופן. וכן לעיל (בס"ק כה), מביא שהגר"א פסק ג"כ לאיסור, ובשעה"צ שם (ס"ק לו) כותב, שהגר"א הוכיח מהגמרא "דאין חילוק ולא כט"ז שמצדד להורות כהי"א".

הנוכחית, למרות שלכתחילה מקפידים לאכלו הם יותר – נחשב ללא נצטנן

הדפוס החדש

ביאורים

שו"ר שבתהל"ד (אות יח), הביא מהמנחת כהן (שער ב' פי"ב) שהכריע כהרמ"א, ושכ"מ דעת הא"ר (סק"ו) וכו' "ומשמע להדיא דלדיעה זו – במצטמק ורע לו אפילו בנצטנן לגמרי אין בו משום בא"ב. ובמצטמק ויפה לו – לדעת המחבר בעינן יס"ב, ולדעת הרמ"א ז"ל שרי בלא נצטנן לגמרי". ובסוף דבריו שם כותב התהל"ד "והרב ז"ל לא הביא החילוק בין מוי"ל למור"ל – והדבר צריך עיון". וביישוב הצ"ע, י"ל כאמור, שסתמו כפירוש כל עוד אינו כותב שיש אופן המותר, שס"ל לרבינו ככל אותם הפוסקים שהבאנו לעיל, שלדעתם בכל אופן אסור. (ב) האם בישול אחר בישול בלח שנצטנן לגמרי – הוא מדאורייתא, או שהעיקר הוא שמותר, אלא שמצד המנהג אסור: נושא זה חשוב לבררו, היות וכפי שנתבאר בכ"מ, יש בכך כו"כ נפק"מ להלכה – ותחילה נבאר מה היא דעת שו"ע"ר בנדון.

דהנה בקצות השולחן (בדה"ש סוף סק"ג) כתב בדעת הרמ"א ושוע"ר, שהעיקר לדעתם שאין בישול אחר בישול בלח, ורק מצד המנהג מחמירים כשנצטנן לגמרי. וכן העלו בקובץ הערות וביאורים צ"צ קובץ ד (עמ' כב) וקובץ ה (עמ' ל), והוסיפו וביארו הדברים באריכות ובהסברת הטעם לחומרא זו לשיטתם – בקובץ ו (עמ' לג ואילך), עיי"ש. אמנם באהלי שם (גליון ה עמ' קכז ואילך, וגליון ו מעמ' קעה ואילך), הוכיחו מכו"כ מקומות שבלח שנצטנן, לדעת שו"ע"ר אית ביה בישול מדאורייתא – ורק בלא נצטנן לגמרי נהגו להקל. (ושבו וריכוז את כל השקו"ט בנדון, ב"מילואים" ל"קיצור הלכות" שבת, לסי' רנג). עיין שם הוכחותיו, ומהעיקריות שבהן:

מש"כ בשו"ע"ר סי' רנג (סעיף כה) ד"תבשיל שנתבשל כל צרכו ויש בו מרק ונצטנן לגמרי, ונתחמם שם עד שהיס"ב. . . יש בה חיוב חטאת לישראל". וכן מש"כ בקו"א שם (סק"ט) "והכא קעבר אדאורייתא". [וראה בקובץ הו"ב הנ"ל שפירשו שרבנו כותב כן בדעת המג"א, אבל לא שהוא עצמו ס"ל כן, עיי"ש]. וכן ממש"כ בסידור ב"הלכתא רבתא לשבתא" (ד"ה אע"פ) "אם חוזר ונמחה. . . יש בו משום בישול אחר בישול בלחלוות המחוי. . . לכן צריך ליזהר במאד שלא להחם. . . משום איסור סקילה וכתת ח"ו". ולענ"ד עוד ראייה,

ציונים והערות

(מוסף השבת), ונמחלה לדוד (ס"ק לג) ועוד, עיי"ש. וראה מה שהאריכו להעיר בדבריהם, בקובץ הערות וביאורים ז"ל (ח"ו עמ' לג, מאות ח ואילך), ומש"כ שם להצהיר הסדרת הענין לפי דרכם (שם אות י). ועפי"ז יישבו קושיית האג"ט והתוס"ס וכו' על המג"א. והאם ציול אחר ציול בלח הוא מן הדין [ואסור מה"ת], או שמן הדין פוסקים שגם בלח אין צא"צ, אלא שנהגו להתמיר בזה כו' – ראה "ביאורים" (אות ז). ונפמ"ג סי' רנד (א"א סק"א) ראה בתחילה לחלק בין מים שמן ויין וכיו"צ, שחימומם הוא בישולם, שהרי אין האש פועלת הכשרתם לשמיה (או אכילה) – לפיכך כשנצטננו פקע ציולם, ויש זהם ציול אחר ציול. אבל שומן מהותך ומוהל בשר, שאינם ראויים לאכילה ללא ציול, הרי שימכן שכיון שגם זהנצטננו עדיין יש זהם פעולת הציול – דינם יהא כציצ, שאין זהם ציול אחר ציול. אלא שמכל מקום מסיים אח"כ "אלא שמסתיתם הפוסקים משמע, שכל שהוא כלול ולח, יש בו ציול אחר ציול נצטנן".

לגמרי^(ג), שאין בו משום "בישול אחר בישול"³. אבל בפחות מכך, למרות שיש בו עדיין חמימות כל שהיא, נחשב כנצטנן⁴.

ביאורים

1234567

ציונים והערות

3 בשוע"ר (סעיף ט) נתצארה הגדרת הלא "נלטן" עדיין, לענין צול אחר צול צלח "שראוי עדיין לאכול מחמת וההוראה" בשוע"ר – סי' עג), ובלשונו

"דלעולם סברא ראשונה שכותב הפסק בלשון סתם – הוא עיקר בעיניו" (קו"א יו"ד סי' לב סק"ב). והרי כאן בסעיף ט, כותב הדעה הראשונה בסתם, ש"כל דבר לח יש בו בישול אחר בישול... ואפילו לא נצטנן לגמרי אלא שאין היס"ב... חייב משום מבשל". ורק אח"כ כותב הדעה השניה שאין בישול אחר בישול בלח, בסגנון "ויש אומרים". נמצא שככותב אח"כ "ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי... אבל אם נצטנן לגמרי נוהגין כסברא הראשונה", הכוונה היא שלגמרי נוהגין כסברא הראשונה, כלומר שהוא מן הדין ולא חומרא בלבד, ודוק. ומה שיש מן הדיוק בזה שכותב בהמשך דבריו "אבל אם לא נצטנן לגמרי נוהגין כסברא הראשונה כו'", והרי ע"פ האמור הוא מן הדין ולא רק מנהג? ראה מה שכתבו באהלי שם (גליון ה, מאות ה ואילך) לתרצו בפשיטות, ואכמ"ל בזה.

ובספר ברכת השבת (עמ' רד) כותב "והנה ברב שו"ע (– שוע"ר) בהביאו הרמ"א, כתב שנוהגין להקל אם לא נצטנן לגמרי, וסיים שאם נצטנן לגמרי אסור אפילו בדיעבד. וראה דסבירא ליה שהרמ"א הוא דין גמור, ולא חומרא בעלמא". וכן הבין בפשטות בדעת רבנו בספר משמרת השבת (לייפער – עמ' רלח אות ג), וכתב עוד שמש"כ רבינו בסי' שיח (סעיף ט), שאסור ליתן לח שנצטנן ע"ג כירה קודם שהוסק כו', הוא לשיטתו, שבישול אחר בישול בלח אסורה מה"ת בנצטנן לגמרי – שאלמלא כן לא הו"ל לאסור בכה"ג, עי"ש עוד.

וראה ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק (אות א) – אריכות גדולה בכל זה, בבירור דעת הרמ"א. שהב"ח והתהל"ד למדו בדעתו שאסור מן הדין, וכך מוכח שסובר המג"א, וכפי שכותב במחצה"ש וכו'. וכן כותב גם הפמ"ג בדעת הרמ"א, ובספר תוספות שבת כותב ג"כ כמ"פ בפשטות כך. וכן מבואר מדברי הספר שביתת השבת, וגם פשטות לשון הבית מאיר כן הוא. וכך נתבאר במנחת חינוך, ובשו"ת האלף לך שלמה (הג' ר"ש קלוגר), ובספר יד יהודא על שו"ע יור"ד – ועוד.

ושם הבאנו מהמבואר בראשונים ביסוד זה [שאף על פי שבנצטנן יש בו בישול גמור, מכל מקום בלא נצטנן לגמרי מותר]. והבאנו מה שכתבו בתהל"ד ובאגלי טל ועוד, בהסברת טעם הדבר.

לאידך גיסא הובאה שם דעת הפמ"ג במקו"א, והמנחת כהן, והבנת המחצה"ש ברמ"א, והבית מאיר והכרעת המ"ב – שהעיקר כהדעה שאין בא"ב אפילו בלח אלא שנהגו להתמיר בנצטנן לגמרי כו' – והבאנו מהמתבאר בהבנת שיטה זו בסברא. ובתו"ד שם הובאה שיטתו המחודשת של החיי אדם בכל האמור, ושקו"ט בדבריו – עיין שם היטב! (ג) הגדרת ה"לא נצטנן לגמרי": ראה בהערה (ב), ההוכחה לביאור שכתבנו בהגדרת

(3) יש בישול אחר אפיה או צליה – ויש אפיה וצליה אחר בישול נוכפי שיתבארו הפרטים בזה להלן, מסעיף יח ואילך].

ביאורים

ציונים והערות

חמימותו". ולעניות דעתי ציבור כוונת הדברים היא כמו שכתבנו בפנים, מדלא כתב "שראוי לאכול" סתם, אלא הוסיף "מחמת חמימותו". וראה "ציאורים" (אות ג) מה שיש לפלפל בדברי מי שמשמע לכאורה מדבריהם צאופן אחר, עיין שם.

צנוקף לשוע"ר – כתבו כן גם הפרי מגדים (א"א ס"ק לט), והשניית השבת מצטל (סעיף יא), ונשמח אדם כלל כ (סעיף יג ד"ה והרמ"א). וכן הוא בפשטות כוונת הרמ"א (סוף סעיף טו) שכתב "ונהגו להקל אם לא נלטן לגמרי – וכמו שכתבתי לעיל סי' רנ"ג" ושם כתב כן בקשר לחימום הנכרי וכו', והגדיר זאת בהגדרה האמורה. ומקור הדברים שם צ"י מהרצה ראשונים דסבירא להו כן נה"ה סה"ת, מרדכי, סמ"ג, הגהות מיימוניות, אור זרוע, תרומת הדשן וכו']. וראה "ציאורים" (אות ג – מד"ה ולאור כל האמור ואילך) מה שכתבנו למטה על הפוסקים שהשמיטו הגדרה זו מדבריהם.

ג האם ל"ל דוקא "מלטמק ויפה לו" או שגם בלאו הכי אסור – ראה "ציאורים" (אות א).

ה"לא נצטנן לגמרי" שבדברי הרמ"א – כפי שביארה בשוע"ר, והעתקנוה בפנים. ומצאתי בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' עד אות ב') שאכן פירש את דברי רבינו כמו שכתבנו – "שראוי לאכול לאלו שרוצים לאכול חמין". אלא שלכאורה באגלי טל (אופה ס"ה) לא משמע הכי. שלאחר שכתב שמנהגינו להורות שבלח "כל שראוי לאכול מחמת חמימותו" אין בו בשול כלל אפילו מדרבנן. ממשיך ומחדש (– וחזור בו מהחידוש בהשמטות) בנוגע למים שאף שלא נצטננו לגמרי, אלא "שאין רוב בנ"א הרוצים לשתות חמין שותין כן – יש בהם משום בשול מדרבנן". ואם גם ב"ראוי לאכול מחמת חמימותו" הכוונה ש"רוב בנ"א הרוצים לאכול חמין אוכלים כן" אם כן אין חילוק בין מים לשאר הלחים, שבשניהם אם ראויים לשתות לרוב בנ"א הרוצים לשתות חם אזי מותר, ואם אינם כן אזי אסור בכל הלחים. ויתכן שהחילוק בזה הוא, שבנוגע למים תלוי ב"דרכם" של "רוב בני אדם", משא"כ בנוגע למאכל לח, די בכך ש"ראוי" לאכלו כך ל"רוצים" לאכול חמין – כלומר, גם כשזהו בדוחק, ודוק.

שו"ר שבהשמטות לחיבורו (ה"שייך לדף קיח ע"ב בסקי"ד") כותב "ולפי"ז גם בנידון דידן בלא נצטנן לגמרי, שבני אדם אוכלין בחמום זה על ידי הדחק, עכ"פ לא פקע שם בישול מיניה, כיון דתחילה היה חם גמור...". וכן הביא דבריו בשביתת השבת (מבשל, ס"ק כב). ומ"מ לא העתקתי כן בפנים [שדי שראוי כו' על ידי הדחק], כיון שבשאר הפוסקים ומכללם שוע"ר לא כתבו כן במפורש, ואף השבה"ש שם בפנים (סי"א) אינו כותב זאת – אף שלאידך יתכן שסתמו כפירושו, שכל שנותרה בו רק חמימות מועטה עד שרק "ראוי" לאכול כו', הרי"ז במילא "על ידי הדחק".

והגרש"ז אורבאך במכתבו שבסוף ספר מאוה"ש (מכתב ג אות א), במענה למכתב השואל שכותב "...אך עדיין יש לעיין אם נתנו דבריהם לשיעורים, דהיינו כל אדם לפי מידת החמימות שרגיל בו שיש רגילים ברותח ויש רגילים בפחות רותח" – ומשיב על כך

דעת מרן הב"י: בלח, יש בישול אחר בישול – גם אם נצטנן רק לכרי פחות מ"יד סולדת בו"⁷. וכן אם הועבר לכלי שני, יש בו לדעתו משום בישול אחר בישול^(ד) – גם אם חומו עדיין יס"ב⁸. והאם יש לאשכנזים לחשוש לכתחילה לדעת מרן הב"י, ראה ב"ביאורים"^(ה).

ביאורים

שהג' הנ"ל מסכים להגדרתו] משמע שסבור שתלוי במידת החמימות שרוב בני אדם רגילים לאכלו. ודברים אלו שונים ביותר ממש"כ לעיל "שראו" לאכול בו, ודוק. ובעיני יפלא מאד, שהרי כפי שרואים במוחש, הנה רגילותם של בנ"א לאכול חם אפילו יותר מיד סולדת בו! א"כ נמצא שהרמ"א שכתב שמותר כל עוד לא נצטנן

ציונים והערות

ד ראה דנריו נסעיף ד, ונסי' רנג (סעיף ד). ונשוע"ר סי' שית (סעיף ט), ונסי' ד"ה אפילו, ומג"א סי' שית (ס"ק יז) ונסי' רנג (ס"ק לז), ונמ"צ סי' שית (ס"ק כד) נסס הנ"י והמג"א. וכ"ה גם נעו"ס (ס"ק יז).
ה בפמ"ג (א"א ס"ק יז) – הו"ד נזה"ל (סעיף ד ד"ה אס נלטנן) כתב

לגמרי, ופירשוהו כנ"ל שהכונה לראוי לאכלו מחמת חמימות, הנה הוא מחמיר עוד יותר מהמחבר – שאסר רק אם נצטנן בפחות מיד סולדת בו! ולרמ"א אפילו כאשר היד סולדת בו, כל שהוא פחות מרגילותם של בנ"א לאכלו (שכאמור, הוא ביותר מיס"ב) ג"כ אסור! ולענ"ד קרוב לוודאי שהסגנון במכתב השואל שם, הוא שלא בדקדוק.

ולאור כל האמור מכל הפוסקים שכתבו הגדרת ה"נצטנן" בנדו"ד כמש"כ – צ"ע ובירור מה שכלל לא מצינו במשנה ברורה תוספת הגדרה זו ד"ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו" בנוגע לעניננו. ואדרבה, בסי' רנג (ס"ק צז) כותב בנוגע לתבשיל שחימם הנכרי וכו' – "כיון שהיה יכול לאכול בלא החימום", ומלשון זה משמע לכאורה שהכונה ברמ"א שם שכתב "...אם לא נצטנן כל כך, שעדין ראויים לאכול", היא כפשוטו, שלא נאסר רק כאשר כלל לא ראוי לאכול מבלי החימום. ועד"ז כותב להלן שם במ"ב (ס"ק צח) "והתבשיל לא היה ראוי לאכול מחמת צנינותו", וגם בזה משמע שאינו ראוי לאכילה כלל.

וכן הושמטה הגדרה זו בכמה מספרי המלקטים, ובכללם מאוה"ש ושש"כ וכו'. והגרש"ז אוירבאך ב"מילואים ותיקונים" לשש"כ (הערה ט), אכן הורה להוסיף הגדרה זו, בשם שוע"ר. ובתשובתו שבסוף ספר מאור השבת (מכתב א* אות ג), אף הוא מתמה על מה שהושמט במ"ב כו'. ולהעיר, שבתז"א (סי' לז ס"ק יג ד"ה הרוצה) כתב "בד"א כשהוא צונן גמור אבל אם הוא פושרין מותר". ואם הדברים כפשטם, הרי שמבואר בגדר ה"פושרים" בכמה מקומות שהוא כחמימות הרוק וכו' – ומוכן שזה אינו תואם את כל ההגדרות שנתבארו כאן ובהערות.

(ד) "כלי שני" חם, לדעת מרן הב"י האם יש בו משום בישול אחר בישול: ראה בהערה (ה), שהבאנו את דברי הפרמ"ג שכתב לדעת המחבר: "ואם הורק לכלי שני, אף [אם היה עדיין] יד סולדת בו, י"ל [דדינו כמו נצטנן] – דיש [בו עתה משום] בישול אחר בישול – אם מניחו אח"כ בכ"ר וכדומה" (עכ"ל, בתוספת דברי המ"ב במוסגר). וחיפשתי מקור לדבריו בפוסקים, ומצאתים בדברי המג"א סי' רנג (ס"ק לב)

חשוב לזכור: ההיתר לשוב ולבשל את מה שאין בו "בישול אחר בישול", מוגבל לאופני בישול מסוימים, ובאופנים אחרים אסור בהחלט! ופרטי הדברים מבוארים בפרק הבא, ולהלן בפרק י.

[תוס' 13457]

ביאורים

ציונים והערות

לדעת המחבר: "ואם הורק לכלי שני, אף [אם היה עדיין] יד סולדת בו, י"ל [דדינו כמו נלטון] — דיש [בו עתה משום] בישול אחר בישול — אם מניחו אח"כ כ"ר וכדומה" (עכ"ל הפמ"ג, בתוספת דברי המ"צ צמוסגר). וכן כותב גם לעיל צסי' רנג (מש"צ ס"ק יג, ד"ה ומהו נלטון), ושם הראה מקום למקור הדברים, צמג"א סי' רנ"ג (ס"ק יט) וצסי' שיח (ס"ק יצ). וכ"ה גם צמג"א סי' רנ"ג (ס"ק לב) — וכבר נמלא כן בראשונים כו'. וראה מה שהארכנו בזה בצירור המקורות, וביישוב מה שצ"ע לכאורה עפ"י שיטה זו בצירור

שם קאי על דברי המחבר בשו"ע (סעיף ד), הבנויים על שיטתו שיש בישול אחר בישול בלח שנצטנן לכדי פחות מ"יד סולדת בו". ובתו"ד כותב שם המג"א: "...כיון שהקטניות בכלי שני ומערין עליהם מכלי ראשון, הו"ל בישול". ועיי"ש במחצית השקל שביאר כן דבריו, שהיות וכ"ש אינו מבשל, על כרחך שנצטנן ממה שהיה בכ"ר, ונמצא שכשמערה עליו מכ"ר — יבשלו לדעת המחבר בשו"ע.

ובאמת שמפורש הדבר בר"ן בשם רבינו יונה (מבעלי החומרא שבשו"ע שם,

שלא לערות לקדירת תבשיל המצטמקת ממיחם אחר כו') שכתב: "ומכשלה גדולה ביד העם... ואפילו אם שניהם יד סולדת בהם, איכא מאן דאמר בירושלמי עירוי דכלי ראשון אינו ככלי ראשון — וכשמערין המים, לאלתר שיצאו מן הכלי אע"פ שהן רותחין פסק כח רתיחתן מלבשל, כדין כלי שני, ומתבשלין בתוך כלי ראשון. ומים מבושלין אם פסקה רתיחתן, יש בהם משום בישול". (וראה בהערה ה, עוד מקומות במג"א שכתב כן).

וביישוב הקושיא אלימתא — לכאורה — מהבעיא דלא איפשיטא בגמרא "פינה ממיחם למיחם מהו", ראה מה שכתבנו ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק (אות ב), עיין שם! (ה) האם על בני אשכנז לחשוש לכתחילה לשיטת המחבר, שיש בבישול אחר בישול בלח שנצטנן מכדי "יד סולדת בו" אף שהוא חם עדיין: הנה בסי' רנג על דברי המחבר (סעיף ד) — שהם לשיטתו הג"ל — כותב המ"ב (ס"ק פד) שלמרות שנתבאר להלן בסי' שיח שלדידן שפוסקים כהרמ"א, הרי שכל עוד לא נצטנן לגמרי, אין גם בלח משום בשול אחר בשול "מ"מ משמע ממגן אברהם במסקנתו, דאף שאין למחות ביד הנוהגים להקל — טוב יותר לנהוג שלא לערות רותחין מן הכ"ר לקערה על מה שבתוכו, כי אם בכף".

אמנם בשו"ע"ר שם בקו"א (ס"ק יא) כותב "וסעיף ד [בשו"ע הנ"ל] לא העתקתי, משום דלא קיי"ל הכי כמ"ש המג"א". הרי שלשיטתו לא קיי"ל כלל דין זה, גם לא להחמיר לכתחילה, דאל"ה הו"ל להעתיקו לפחות כחומרא דלכתחילה, ודוק. ומה שצ"ע ובירור לפי"ז, מהמתבאר בהמשך הדברים בקו"א שם — שמהם משתמע כאילו דעתו בכל זאת שיש לחוש לכתחילה לשיטת מרן בזה, ראה מש"כ ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק (אות ג), עיין שם!

ב. האמור לעיל (מספר 2) בהיתר חימום הלח שבדרגת החמימות האמורה – הוא דוקא כשהיה חם שהיד סולדת בו, ועדיין לא נצטנן לגמרי. אבל אם כבר נצטנן לגמרי, אלא שמסיבה כל שהיא שב והתחמם לדרגת חום זו – אסור להמשיך ולחממו עוד. לפי שברגע שכבר נצטנן לגמרי, נתבטל הבישול הראשון, וכל תהליך הבישול מתחיל שוב מחדש'.

הגדרת ה"יבש" וה"לח" – לענין "בישול אחר בישול"

ג. האמור שביבש אין בישול אחר בישול – היינו דווקא בדבר שהוא יבש לגמרי'.

ציונים והערות

הגמ' וכו', ודעת מי שכתבו אחרת, "צ'אורים" (אות ד) ו"תוספת צ'אור" נסוף הפרק (אות ז).
ו כ"כ צרעק"א סוף סי' רנג (על המג"א ס"ק מא) "...דלנענ"ד דזהו רק כשלא נלטן לגמרי מצולו, ללא פקע שם צשול ממנה. חבל ננלטן לגמרי דאזלא שם הצשול ממנו, חס אח"כ הורחמו מעט הוי דבר חדש ואסור לגמור צשולס". וכ"פ צשול"ת חני נזר (או"ח סי' קכט), ונמלה לדוד (אות יז) – עיי"ש הוכחה נפלאה לדבר.

ז בן מדויק לשון שוע"ר (סעיף יא) "תצטיל יבש

ביאורים

וכן כתב למעשה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' כ) – שהעולם מקילים ולא חוששים לחומרת המג"א בזה. ועיין עוד בדבריו עד"ז בחלק י (סי' יח), ושם האריך. וראה גם בשו"ת מו"ר שבט הלוי (סי' צג אות ב), ובפסקיו שבקובץ שיח תורה חלק ב (עמ' יא, יב. אות ט), ושם בעמ' יז מעוד פוסקי זמנינו.

חשוב מאד! עיין היטב במה שכתבנו להלן ב"ביאורים" לפרק ט (אות י) בהבהרת המצב בו מתחייבת חומרת מרן הב"י לשיטתו [ולשיטת המג"א האמורה,

הזהירות בזה לכתחילה עכ"פ] – ושם נתבאר שעפ"י צ"ע מדוע פוסקי זמנינו שהתייחסו כיצד לנהוג למעשה בזמנינו בנוגע לשפיכה מהקומקום שעל האש למיחם, לא חילקו שלאור המתבאר שם הרי שגם לשיטת מרן ניתן לכאורה להקל בזה.

והנה בעוד אנו דנים האם יש לאשכנזים לחוש לחומרת מרן הב"י בזה – ראיתי דבר נפלא בשו"ת זרע אמת לג' רבי ישמעאל הכהן ס"ט (כפי שחותם עצמו) שהיה מגדולי הפוסקים הספרדיים (במצרים ובאיטליה ועוד), שכותב (בחלק או"ח "להלכות שבת סי' רנג", סימן כו – עמ' לה בספר) בהתייחסו לדברי מרן בשו"ע (סעיף ח) "ואע"ג דסיים על זה וז"ל 'ומ"מ אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו אסור' עכ"ד. היינו משום דאזיל לשיטתיה דפסק שם סט"ו כמאן דאמר דאינו מותר להניח נגד המדורה במקום שהיד סולדת בו אלא דבר יבש, משא"כ כשיש בו רוטב, עי"ש. אבל לדידן דמנהגינו כמאן דאמר דאף ביש בו רוטב מותר, וכדעת היש מקילין שהביא שם ההגהה.. הדבר פשוט דיש להתיר בכה"ג אף ביש בו רוטב כו" – עיי"ש עוד. הרי לנו מגדולי פוסקי הספרדיים המעיד שנהגו בזה כרמ"א, להקל בבישול אחר בישול בלח!

עד שאינו אפילו⁽¹⁾ בגדר "טופח על מנת להטפוח" [ראה בהערה!]² — כלומר, שבאשר נוגע בלחות שעל המאכל בידו האחת, ושוב נוגע ביד הלחה ביד השניה, נהיית

ביאורים

ציונים והערות

שאין זו רוטצ' כלל". וצ"ל רנ"ג (סעיף יח) "תצטיל יצט' שאין זו מרק כלל". וצ"ל רנ"ה (צ"ה) "ס"ק לז), דייק כן גם מדברי שו"ע ר' קו"א וכו'. וכן נראה לענ"ד שמדויק מלשון הרא"ש (כירה סי"א) שכתב "תצטיל שנתצטל ונצטנן שייך זו ציטול כיון שיש בו משקה". הרי שדי צכך ש"ש צו" משקה, להחשיצו כלת, ופסעות הלשון ["שיש" צו] מוכחא דלא מיירי ברוב משקה — ודוק. וכן דייק צספר משמרת השבת (עמ' רלד) מלשון הצ"י בהעמקתו א"ת דברי רבינו ירוחם "...לכל דבר שיש בו רוטצ", עיי"ש (ראה בדברינו צ"צאורים" אות ז, בדברי הצ"י הללו). וכ"כ צשו"ת חת"ס או"ח (סו"ס עד), וכן הוצא צסס ספר זכרון יוסף (אות מ). וצשו"ת אגרו"מ ח"ד (סי' עד אות ז), מכריע ג"כ להחמיר צזה לכתחילה (וצע"ה"ד מיקל כו'). וכמו כן מצינו צפרי מגדים, צצכמה מקומות כותב צסגנון שכל שיש בו משקה כל שהוא הרי"ז בגדר "לח". אלא שלאידך במקומות אחרים נקט כהמנחת כהן שחלוי צרוצ משקה כו' — והארכנו צזה צ"צאורים" (אות ז), ושם גם נתצורה צצרת הפמ"ג בהגדרה זו, עיי"ן שס. ח כ"ב צקלוא"ש שס צדרך "אפשר" ו"צ"ע", ולענ"ד נראה להכריע כן, שאל"כ אין

(ו) הגדרת הל"ח — האם יש לחוש גם ללחות הספוגה בתבשיל, או רק לרטיבות שמעליה (שניתן למששה בידים): ראה בהערה (ח) שהבאנו שמדברי הקצוה"ש מוכח, שתלוי רק בלחות שמורגשת במגע בתבשיל (טופח על מנת להטפוח) ושכן מוכח ממש"כ בשו"ע"ר (סעיף יז) — "ומכל מקום בשר שור אסור ליתן בכלי ראשון .. שאף שהבשר אינו מתבשל מכל מקום הלחלוחית שעליו מתבשל — אלא אם כן שהוא יבש שאין עליו לחלוחית כלל".

ולכאורה הדברים צ"ב. דמה בכך שאין עליו לחלוחית, הרי עדין יש בתוכו לחלוחית? ובאמת שבמג"א (ס"ק בט) העתיק מהטור "הלחלוחית שבו מתבשל" (אלא שראה בדברינו להלן בשם הפמ"ג ביור"ד, שלמד בדברי הטור שהכוונה היא ללחלוחית שעליו, משא"כ בדברי הרא"ש דלהלן שמפורש "בתוכו"). וכן הוא בדברי הרא"ש בסיכום הענין "נהי דהבשר אינו מתבשל, הלחלוחית .. שבתוכו מתבשל". והלא דבר הוא שבשו"ע"ר שינה מלשונם, ובפרט שמצאתי בשו"ת באר שבע (סי' כג) שהבין שהדברים נכתבו בדיוק כך. שעל

דברי הרא"ש והטור הנ"ל כותב "וכל איש מעיין ישפוט פשטא דלישנא "שבתוכו", שר"ל בתוך הבשר, והיינו שחום רתיחת כ"ר שולט בבשר להוציא ממנו .. והלחלוחית הקרוש בתוך הבשר בפנים, עד שנימס וזב לחוץ ומתבשל בכלי. ומה"ט כתב הטור בסימן הנזכר לחלוחית שבו מתבשל ולא כתב לחלוחית "שעליו", משמע אפילו אין לחלוחית עליו, מ"מ יש כח לחום רתיחת כ"ר לכנוס בתוך הבשר בפנים, ולבשל הלחלוחית שבו". נמצא ששו"ע"ר ששינה מלשונם, וכתב "שעליו", ע"כ שלא ס"ל לחשוש לזה. שו"ר שדייק כן בלשון שו"ע"ר, גם בשו"ת דברי נחמיה (נדפסה גם בסוף שו"ע"ר הוצאת קה"ת עמ' 860) — שלאחר שכותב "לענין הראיה של המנח"כ שהרי אין לך בשר שאין מוהל ושומן יוצא ממנו..." ממשיך "ועיין שו"ע מוח"ז רבינו ז"ל שם סי"ח, ויש לעיין במש"כ הלחלוחית שעליו כו',

היך השניה לחה מנגיעה זו. אך כל שהיך השניה לא נהיית לחה; אין זה "טופח על מנת להטפח" ולמרות שהיך הראשונה שנגעה במאכל אכן נהייתה לחה – ראה ב"הגדרות" שבתחילת פרק א מספר 9].

החכמה

ציונים והערות

לדבר סוף כו'. ומדבריו (וכן מסתימת הפוסקים ^{אוצר החכמה} בזה) מוכח שהמשש הוא רק צנוגע ללחלוחית שעל התצטיל, אבל אין לחוש ללחות שבתוכו, שהיא בטלה לתצטיל ואינה נחשבת בפני עצמה. ואף שנתהליך החימום בשלש מקוים יולאח הלחות לחוץ, ככ"ז נראה שמוחר. וכך נמלאתי למד ממש"כ בשוע"ר (סעיף יז) – "ומכל מקום נשר שור אסור ליתן צנכלי ראשון..." ומסיים שם הטעם "שאף שהנשר אינו מתצטל מכל מקום הלחלוחית שעליו מתצטל – אלא אם כן שהוא יצא שאין עליו לחלוחית כלל". וכך נמלינו למדים גם מדברי הפלתי צור"ד (סי' פז סוף ס"ק יא, סוף ד"ה והנה הש"ך), וכפי שציארנו צאריכות צ"צאורים" (אות ו) – ושם כתבנו מה שיש לדון בדברים אלו.

ביאורים

ואין פנאי כעת להאריך יותר". (וראה ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק אות ד – מש"כ להעיר בדבריו שם בנושא זה). ובטעם הדבר י"ל, עפ"י מה שנתבאר (בהערה ח), שכל עוד הלחלוחית מובלעת בבשר הרי היא חלק ממנו ובטילה לגביו, ואינה נחשבת בפני עצמה. ומה שלאחר מכן זבה מהחום החוצה ואז עומדת בפני עצמה, יש לומר עפ"י משנ"ת באג"ט (אופה סקנ"ה אות ג) – בביאור שיטת אדה"ז בסידורו שפסק כהלבוש, שיבש שנימוח דינו כלח (ראה להלן בהערות וב"ביאורים" לסעיף ז), שכידוע הקשו ע"ז (מג"א ועוד) מדין תרנוגלתא דר' אבא כו'. והוא ז"ל מבאר, שבהא דאדה"ז שנימוח עוד בטרם מגיע ליס"ב, ונמצא שכשנעשה יס"ב ה"ה לח שיש בו בא"ב. משא"כ תרנוגלתא דר' אבא, שאינה נמחית בקל, הרי שעוד בטרם שנמחית נעשית כבר יס"ב – בעודה יבשה, ולאח"ז כשנעשית לח הרי היא כבר חמה יס"ב, משעה שהיתה עדין יבשה.

ואולי שיש גם לדייק כך מלשון רבינו בסידור בדין זה, שכתב: "...ולכן צריך ליזהר... אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיס"ב". שיתכן שבדוקא כתב שהאיסור הוא דוקא באופן זה, שמתחמם "המוהל שנמחה מהם" עד שיס"ב, אבל אם מתחמם שיס"ב בטרם שהופך ל"מוהל הנמחה" – אכן שרי! ומה שבעופות הצלויים אוסר אדה"ז ובנדו"ד מותר, ע"כ לומר שהמציאות היא שבחימום הצלי מתחילה זיבת המוהל עוד בטרם שהגיע לכדי יס"ב, ואילו בלחות הספוגה בבשר אינו כן. וראה להלן (בד"ה ובכללות הענין) מש"כ עוד ליישב עפ"י דברי הפמ"ג כו'. וכ"ז דלא כדדייק איפכא מלשון אדה"ז בזה, בס' אור לציון ח"ב (סי' ל סי"ג).

וראה ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק (אות ד), מה ששקו"ט עוד בדברי השו"ת דברי נחמיה הנ"ל בנדון, ובחידוש שבספר נשה"ש בהבנתם דברי הרא"ש האמורים. ושם כתבנו גם הישוב לקושית הרעק"א סוף סי' ש"א, עפ"י מש"כ בהבנת דברי שוע"ר הנ"ל, עיין שם! ובכללות הענין: עיין במג"א כאן (ס"ק ל) שכתב שלדעת הב"י "משמע דדוקא כשהוא עדיין מלוח אז המלח מסייע לבישול..." – והרמ"א חולק וס"ל שגם בלא"ה אסור, ועיין

אבל כל שהרטיבות שבו יתירה מכדי "טופח על מנת להטפוח", אף שרובו של התבשיל הוא יבש¹, דינו כלח⁽¹⁾. ודבר מאכל לח עב שאינו שפך, נחשב גם כן כלח לענין זה².

ביאורים

גם מש"כ בזה בט"ז (ס"ק יג) ואכמ"ל. מכל מקום ביור"ד סי' סט כותב הפמ"ג (מש"ז ס"ק כג) בהמשך לאריכות ביאורו בדברי הת"ת והט"ז וכו' בדברי הרא"ש והטור האמורים וכו', ולאחר שהביא הקושיא שממנ"פ, אם אין בכחו של הכ"ר שהוסר מעל האש לבשל הבשר, כיצד יכול להכנס לתוכו ולבשל שם הלחלוחית וכו' — עיי"ש בארוכה. וז"ל: דיש לו לרוטב כח לבשל הדם שבחוץ. לא מה שבתוכו, אלא דהרא"ש כתב שבתוכו מבשל גם כן. ונראה דאיהו נמי ה"ק, דהרא"ש כתב דמבשל בתוכו... ועל כרחק במלוח, דאל"ה כיון שאין כח בכלי ראשון שהוסר מאש לבשל הבשר, איך יהיה לו כח לבשל הדם בפנים... אלא ^{אוצר החכמה}בנמלח י"ש כח לבשל מה שבפנים על ידי רתיחת מליחה. ומשום הכי הטור כתב לחלוחית בחוץ. בלא מלח. והרא"ש לענין איסור דם כתב הלחלוחית שבתוכו... והיינו בנמלח. עיי"ש מש"כ עוד בהמשך דבריו בארוכה, והעלה לחלק בין איסור שבת לדם, ואכמ"ל יותר.

ציונים והערות

ט במנחת כהן (משמרת השבת שער שני פ"ב תנאי ה'צ'), כותב, שצנדי לקצוע האם תבשיל מסויים מוגדר כ"לח" או כ"יבש" — הרי שהגדר בזה הוא "רוז". כלומר, שכל שרוצו יבש, אף שיש בו לחלוחית רבה, נדון כיבש. ורק כאשר רוזו של התבשיל הוא לח, אזי נחשב ל"לח". וחלף עפ"י הסגנון שהעתיק הצ"י סי' רנג ד"ה ומה שכתב רצינו כל זמן, צ"ס רצינו ירוסס ור' יונה. [אלא שלאידך גיסא צ"י שח העתיק הצ"י את לשון הנ"ל צסגנון אחר, וכפי שהעתיקנו בהערה ז, עיי"ש]. והסכימו לדבריו, צאג"ט (אופה ס"ק נה אות ד), וצסצית השבת. וגם צפמ"ג העתיק כשיטתו צכ"מ — ואילו במקומות אחרים סתם שלא כדבריו (ראה מש"כ בזה, צ"צאורים" אות ז). לאידך גיסא, ראה צא"ר (ס"ק יא), שהשאר צז"ע את דברי המנחת כהן. וצ"צאורים" שם הצאנו משו"ת דברי נחמיה, שחלק על כך צסגנון חריף כו', עיי"ש. ושם צא"רנו גם צסצרת המנח"כ, מדוע אכן לדעתו חלוי צרוז.

י כ"ב צשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד (סי' ע"ד

עכ"פ עפ"י דברי הפמ"ג הנ"ל, יעלה ארוכה לכל מה שדייקנו בראשית הדברים — מדוע משנה שוע"ר מלשון הרא"ש שכתב "נהי דהבשר אינו מתבשל, הלחלוחית... שבתוכו נתבשל" — ואילו בשוע"ר כותב כאמור "...שאף שהבשר אינו מתבשל, מכל מקום הלחלוחית שעליו מתבשל, אלא אם כן שהוא יבש שאין עליו לחלוחית כלל". ודייקנו מדוע אינו מתייחס כלל ללחלוחית שבתוך הבשר, וכפי שכותב הרא"ש. ועפ"י האמור תו לא קשיא מידי, שמכיון שאין מדבר בשוע"ר אודות בשר מלוח, הרי שאכן אינו מבשל מה שבפנים, ואילו הרא"ש שמדבר במלוח לכן כתב כפי שכתב.

(ז) ביאור שיטת המנחת כהן (שהעתיקנו בהערה ט) שתול"ה הגדרת הל"ח והיבש ברוז: ראיתי מי שביאר בהבנת דבריו — שאזיל לשיטתו, שגם בלח בעקרון אין בו בישול אחר בישול כלל, ורק מחמת חומרא נהגו להחמיר בנצטנן לגמרי כו', ולכן

ד. לאור האמור: הרוצה לחמם קוגל שהצטנן, וכן להכניס אטריות ולאקשן בל"א מבושלות לתוך המרק בבלי ראשון, עליו לוודא שאין עליהן לחות באופן האמור*¹. אבל לבלי שני מותר להכניסן בכל אופן, וכמו כן מותר לערות עליהן באמצעות מצקת ששאבו בה מהקדירה².

ציונים והערות

אות ה) שנדו"ד אינו תלוי בדין אוכל ומסקה צנוגע לטומאה וטהרה — ולכן הקעטשו"פ אף שהוא עב, הרי הוא כמסקה — אלא תלוי האם הוא דבר הזב, או שהוא דבר שעומד ומדונק יחד אף בלא כלי המעמידן ומדנקן. ולהעיר מלשון הפמ"ג סי' רנד (א"א סק"א, ד"ה אמר) "...שכל שהוא כלול ולת, יש בו ציטול אחר ציטול צננטן".

* בתשובת הגרש"ז אורצאך שצקוף ספר מאור השבת (סי' א* אות ז), צמענה לדברי השואל ששמע צסס הג' הנ"ל "שקוגל אפוי שהשמן שעל גציו טופח ע"מ להטפיה, וגם יש שמן בלוע צתוך הקוגל — דינו כדבר יצש". מאשר הג' הנ"ל שאכן "נכון הוא". ומחבר הספר מוסיף ע"ז שכתב אל הגרש"ז א ש"אין להקשות על דברי מרן מהא דסי' שיח .. דיט איסור ציטול צלחלוטית שצצטר שור, די"ל דשאני התס דלא נתצטל מעולם. משא"כ צינדו"ד צנתצטל, יש לצרף דעת הרצב"א דאין ציטול אחר ציטול צצטר לח". ולא זכיתי להצין: א) למה ניתן לצרף סצצרא זו, כלומר מהו צסיס היתר שאליו מצרפים זאת? צ) קותר לכאורה ד"ע סס (סימן א אות א) שמסכים לאיסור (כמש"כ צש"כ) צנוגע לשפוך מרק קר על דבר גוש חס, ושולל צירוף היתר ציטול אחר ציטול צלח — אף שצצר נתצטל וננטן (סצצו רצו המקילים, ועוד שחומרת הגוש ג"כ אינה מוסכמת וכו' וכדלעיל פרק א), וכנראה שעיקר היתירו צנוי על כך שצצונו יצש נוטה להתיר [כדעת המנחת כהן] — עי"ש צאות א, ואכמ"ל.

ביאורים

מיקל כשרובו יבש (עי' פנ"ש, בירורים סי' ח' אות ב' ואילך). ואם כנים הדברים, הרי שע"פ מה שהעלינו לעיל ("ביאורים" אות ב) שדעת שוע"ר שבלח יש בו בישול אחר בישול מן התורה, א"כ מובן מדוע צנדו"ד החמיר שצ"ל יבש לגמרי, כדלעיל (הערה ז). וב"ביאורים" שם הבאנו שגם המחצית השקל (ס"ק לז) סובר בדעת רמ"א, דבנצטנן לגמרי איכא איסור תורה, וכ"ה מעוד כו"כ פוסקים, ומכללם הפמ"ג (א"א לז, ומש"ז יג, לאידך ראה מה שהערגו ב"ביאורים" הנ"ל, מדבריו במקו"א).

ועי' עוד בפמ"ג סי' רנג (מש"ז ס"ק יג, ד"ה ראשונה .. ומהו דבר לח), מש"כ לבאר דברי המנח"כ. ותו"ד הם: שהעקרון להתיר ברובו יבש הוא, שבהיות הרוב יבש הרי הוא מצטמק ורע לו, לפי שמתייבש, נמצא שאינו מעונין בבישול הלח. ועפ"ז כותב, שכל שהיבש הוא כזה שמצטמק ויפה לו, הרי שגם אם הלח הוא מועט אסור ו"אין הרוב היבש שכבר נתבשל מועיל להתיר, אלא כשהוא מצטמק ורע לו". ולעיל מינה מביא הפמ"ג מהמנחת כהן

ושולל צירוף היתר ציטול אחר ציטול צלח — אף שצצר נתצטל וננטן (סצצו רצו המקילים, ועוד שחומרת הגוש ג"כ אינה מוסכמת וכו' וכדלעיל פרק א), וכנראה שעיקר היתירו צנוי על כך שצצונו יצש נוטה להתיר [כדעת המנחת כהן] — עי"ש צאות א, ואכמ"ל.

יא ההיתר להכניסן לבלי שני: מכיון שהלחות שעליהם היא מציטולס במים, שצמנצור צאריכות צפרק א — משקין (ותצלין) מותר להכניסם לכלי שני. ולעירות עצייהם במצקת שתחבה לתוך בלי ראשון: היות ונצצצאר לעיל צפרק א (הערה קצ) צדין המצקת, שכלל אינו צרור האס העירווי צמצקת שלא שהתה צצ"ר עד שירחית (שהרי לא יתכן שיהיה כן, עקצ איסור מגיס

ולערוות מהכלי ראשון שהיד פולדת בו ישירות על האטריות הלחות – אף על פי שמעיקר הדין ניתן להתיר, מכל מקום כדאי להתחילה להקפיד שלא לעשות כן.³

ציונים והערות

כו' – כמבואר שם צהרה קט, עיי"ש) נחשב כעירו מכלי ראשון, אלא שעכ"ז חששו להחמיר. ונזקק לכך נחבאר בפרק ב (סעיף ה, וצהרות שם) שדעת כו"כ מהפוסקים והראשונים ומכללם שוע"ר, שגם לערוות ממש מכלי ראשון גמור על משקים אינו אוסר אף כ"ק, היות ואינו מכה בקלותן וכו', עיי"ש. אלא שעכ"ז חששו לחומרא, צמסקין מועטין. הרי שצטטרף כל הצדדים הנ"ל לקולא, נלע"ד שניתן להקל. יצ שבאמור לעיל בפרק ב (סעיף ה) כל שהלחות הנוגת מועטת, ואילו החמים שמערה מכ"ר מרובים שיכולים להציא הלחות לידי יס"ב, אף שמן הדין מותר, מ"מ לכתחילה יש לחוש לדעה האוסרת, עיי"ש.

ביאורים

"דאין אנו בקיאין איזה מצטמק ורע לו". ובסיום הס"ק (מש"ז יג, בסי' רנג) כותב [בשאלה "מה הן מצטמק ויפה לו ומצטמק ורע לו" בנוגע למבואר בסי' רנג], "ודבר שאין מפורש בתלמוד אין לנו להקל בזה". נמצא שמחלוקת המנח"כ ושוע"ר בזה מצטמצמת למקרים נדירים – שהרי בדרך כלל, גם לדעת המנח"כ עפ"י ביאור הפמ"ג אסור במעט לח, עקב החשש שמא הוא מצטמק ויפה לו. אלא שבמפורש בגמ' שנחשב למצטמק ורע לו (כגון המפורטים בדברי הפמ"ג שם בסוף הס"ק, ובשר ש"בעי לה לאורחים" כו') אזי באנו למחלוקת הפמ"ג ושוע"ר כו'. וראה ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק (אות ה),

^{אוצר החכמה}

מש"כ ליישב עפ"י הגדרה זו שבפמ"ג, מה שנראה לכאורה כסתירת פסקיו בכו"כ מקומות, עיין שם!

ובדבר שימית השולחן ערוך בזה: הנה בב"י בסי' רנג העתיק בשם רבינו ירוחם (בשם ר"י) כאמור לעיל, שתלוי ברובו לח או רובו יבש כו'. לאידך גיסא, הנה בסימן שיח מצטט הב"י עצמו בשם הנ"ל "דכל דבר שיש בו רוטב" כו'. ולשון זה מוכח בפשטות שדי בכך שיהיה בו רוטב בכדי שיחשב ללח, ודלא כמ"ש בסימן רנג. וכבר העירו בזה, וכתבו שט"ס הוא הלשון שבסי' רנג, שאלמלי היה ס"ל אכן שאזלינן בזה בתר רוב, הכיצד לא העיר בב"י על החידוש שבדבר, וכן בשו"ע לא העתיק דבר כל כך יסודי וחשוב בהבנת ההלכה למעשה בנדון. ויתירה מכך הוכיח בספר משמרת השבת (לייפער – עמ' רלד ואילך), שאדרבה מלשון הב"י בשו"ע מוכח איפכא. והוא ממה שכותב בסעיף טו בכפל הלשון "יבש" "שאין בו מרק", שלכאורה כפל הלשון תמוה, אלא שעפ"י מ"ש שדעתו אכן כפי שמצטט הלשון בסי' שיח, שכל ש"ש בו" מרק נחשב כבר כלח, הדבר מובן שרוצה להדגיש ההגדרה שבדבר באופן ברור, ודוק. (ועיי"ש שביאר מדוע לא כתב כן באופן מפורש בשו"ע – לעיל מינה בסעיף ד). וכ"פ בשי' מרן בס' אור לציון ח"ב (סי' ל סי"ג). וסגנון חריף במיוחד, מצאתי בזה בשו"ת דברי נחמיה (נדפס גם בסוף שווע"ר הוצ' קה"ת ח"ב עמ' [860] וז"ל: "...אלא שהוא ז"ל [=המנחת כהן] נמשך בזה אחר סברתו שהחליט בפ"ב שם, דאף שיש מעט רוטב ממש עם הדבר יבש אינו מעכב – דאזלינן בתר

ה. פרי שנתרסק – נחלקו האחרונים האם דינו כלל, או שהיות ולפני שנתרסק היה דינו כיבש למרות המיץ שבתוכו, גם עכשיו דינו כן. ועל פי זה דנו, האם מותר לחמם סופגניה שבתוכה ריבה ואמיתית, המיוצרת מפירות בלבד, וכן האם מותר לשפוך רסק עגבניות שבתהליך יצורו מבושל, על גבי מאכל חם שבכוחו לשוב ולבשלו – וכיוצא בזה¹.

אלא שמובן – שהמיץ שכבר נפרש ונפרד מהפרי, דינו כלל לכל דבר².

ו. יבש שהוצא מהמקפא [=פריזר], ועליו ככפור דק שנוצר מהקור: אם לחות הכפור היא באופן של "טופח על מנת להטפח" [ראה לעיל סעיף ג] – הרי זה כלל שלא נתבשל, ואסור לחממו עד שיגיע לים"ב.

¹אוצר החכמה

אבל אם אינו טופח על מנת להטפח, מותר לחממו באופנים המותרים שנתבארו לעיל ואלו שיתבארו בפרקים הבאים³ – ואין גם במאכל הקפוא משום חשש מוקצה, למרות שבמצבו הנוכחי אינו ראוי לאכילה⁴.

ביאורים

רובא, וכל שרובו יבש נידון כיבש. וכבר הסכים... שדבר זה מוקצה מן הדעת, ונבנה על יסוד רעוע – נוסחא מוטעית שבבית יוסף סי' רנ"ג בשם רבינו ירוחם. והנוסחא האמיתית היא, כמ"ש ברבנו ירוחם שלפנינו, וכמובא בב"י גופא בס"י שיח. וגם המ"כ מודה שכן הוא הנוסחא האמיתית ברי"ו, אלא דס"ל שהב"י שינה בכיוון כו', ואין זה

צייונים והערות

יג בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' עד, אותיות ה"ו) דין הקעטשו"פ, מחשיבו לציסול אחר ציסול בלח. לעומת זאת, הגרש"ז אירצן נמכתבו שצקו"ס מאוה"ש (מכ' א) מדד שדינו כיבש "שאע"ג שזה נוזל, מכל מקום אין זה חשיב ממש כלת, ודינו כעגזמיה מצושלת". וולהעיר מהמתבאר בשו"ת דברי נחמיה סי' כא, דין תרנוגלמא דר' אבא, שכותב שגוף התרנוגולת שנמוח צמרק דינו כיבש לענין

ציסול אחר ציסול, היות ורק נתפורר לדק מן הדק ומעורב צמים, ודוק]. ועד"ז מתיר הגרש"ז א שס (מכתב א* אות א) צשאלה האם מותר להניח ע"ג מיחס סופגניה שבתוכה ריזה, מהטעם האמור. אלא שמונן שכל האמור הוא כל עוד הפרי מרוסק, אבל כל שנקטע מתוכו המיץ, ודאי שדין המיץ כלת. ואם זקוקים אנו להוכחה לכך, הרי שהשמן יוכיח. שהרי פשטות סתימת הפוסקים שכתבו שיש ציסול אחר ציסול בלח, כל עוד לא חילקו צדד המצוי ציור – הציסול והטיגון צשמן – הרי שכללו כל המשקין [צזה נתבשל הדצר], ומכללם השמן וכיו"ב. וכ"מ מהגרש"ז א שזהירה י*. יד שו"ת מנחת יצחק, (חלק ט – לא). אלא שהוספתי על דבריו שהיינו דוקא כשטופח ע"מ להטפח, וזאת ע"פ המתבאר לעיל בהגדרת ה"לח".

טו בנוסף למוכח משו"ת הני"ל שדן רק צנוגע לחשש האמור צפנים, ולא חשש למוקצה, ראה עוד משנ"ת בזה להלן (הערה נה) מדברי הגרש"ז אירצאן שכתב כן בפירושו.

יבש שנימוח — האם דינו כלל או כיבש

ז. האמור שאין בישול אחר בישול כיבש, הוא רק כל עוד נמצא במצבו היבש, אבל בשנימוח והפך ללח — דינו כלל^(ח), ושוב יש בו בישול אחר

ביאורים

דרכו של הב"י כלל, וכל שכן שהסברא לילך בכה"ג בטר רובא אינו מתקבל כלל וכלל".
(ח) ביאור שיטת הלבוש ואדמו"ר הזקן (והפוסקים שבשיטתם), דיבש שנימוח דינו כלל: ראה בהערה (טז) שכתבנו בקצרה שיטות הסבורים שיבש שנימוח דינו כלל. ובנוסף לדברי הלבוש שהובאו במג"א (סק"מ) שהעתקנו שם, כן מוכח שפסק גם במנחת כהן (משמרת השבת שער שני פרק שלישי) שהסביר שלכן אין בשומן הנמחה מהאינפנד"ה משום בישול, לפי שהוא דבר מועט (ואזיל לשיטתו — ראה לעיל הערה ט, וב"ביאורים" באות הקודם), הרי שלולא זאת היה בו משום בישול למרות היותו יבש שנימוח, ודוק. שו"ר לאח"ז שזכיתי לכוין בדיוק האמור בדברי המנח"כ, לדברי השביתת השבת (מבשל, בבאר רחובות אות כה), ושם מביא בתו"ד גם בשם החמד משה, שהקשה על קושיית המג"א "ומסיק דהגהת הלבוש נכונה היא, שאין היתר כו". וראה עוד באריכות גדולה בשב"ש שם, משו"ת מהר"ם שיק ועוד. וכן בספר עולת שבת (ס"ק מד) מוכח שסובר בפשטות שנחשב כלל, וזאת ממה שהקשה עמ"ש"כ בשו"ע (סעיף טז) שמותר ליתן האינפנד"ה כנגד האש במקום שהיד סולדת בו כו' — "יש לתמוה, דהא ודאי נצטנן, דאי לא"ה לא היה השומן נקדש, ואם כן תקשה — הא כתב המחבר בס"ד דאפילו נתבשל כ"צ, אם נצטנן, יש בו משום בישול". והמעייין בסעיף ד רואה, ששם מפורש במחבר שלח יש בו בישול אחר בישול, וביבש מותר ואין בו בא"ב — וע"כ לומר, שס"ל שלמרות שהשומן נקדש והפך ליבש, מ"מ כאשר נפטר הופך לדין ה"לח" — ודוק.

וכאמור בהערה שם, הנה אדה"ז למרות שבשו"ע שלו פסק כהמג"א שיבש שנימוח דינו כיבש, מכל מקום בסידור ב"הלכתא רבתא לשבתא" פוסק כהלבוש. וז"ל: "אעפ"י שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, מכל מקום אם חוזר ונמחה ממנו קצת יש בו משום בישול אחר בישול בלחלווחית המחוי, אם היד סולדת בו. ולכן צריך ליזהר במאד, שלא להחם בשר או עופות צלויים או מבושלים, אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיד סולדת בו — משום איסור סקילה וקרת חס ושלום. וכן שלא לשפוך בכלי ראשון שהיד סולדת בו על הצוקער, כי מאחר שהצוקער נמחה יש בו משום בישול...".

והנה בביאור שיטת אדה"ז (והלבוש) שיש בישול אחר בישול שנימוח: כתב האג"ט (אופה, ס"ק נה אות ג) — שהוא לפי שנימוח עוד בטרם שמגיע ליס"ב, ונמצא שכשנעשה יס"ב ה"ה לח שיש בו בא"ב. [משא"כ בעובדא דתרנוגלתא דר' אבא (שממנה הוכיח המג"א דלא כהלבוש), שאינה נמחית בקל, הרי שעוד בטרם שנמחית נעשית כבר יס"ב — בעודה יבשה, ולאח"ז כשנעשית לח הרי היא כבר חמה יס"ב, משעה שהיתה עדין יבשה]. וכבר כתבנו לעיל, שאולי שיש לדייק כך גם מלשון רבינו בסידור בדין זה, שכתב: "...ולכן צריך ליזהר... אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיס"ב". שיתכן שבדוקא כתב שהאיסור הוא דוקא אם מתחמם "המוהל שנמחה מהם" עד שיס"ב, אבל אם מתחמם שיס"ב

בישול^{טו}. ולכן אין לערות^ז מכלי ראשון^ט על סוכר^י, או אבקת מרק, אבקת

ציונים והערות

טז ב"ה דעת הלבוש, הוצא צמג"א (ריש סק"מ) וחלק עליו. והט"ז (סק"כ) ס"ל כהלבוש, וכן מוכח צמחת כהן (משמרת השבת שער שני פרק שלישי), וצנה"ש, ומהר"ם שיק, ועולת שבת — ראה כל זה באריכות יותר ב"צאורים" (אות ח).

ואדה"ז אף שצולחנו פסק כהמג"א, מכל מקום צ"הלכתא רצחא לשבתא" שצקידור, פסק כשיטת הלבוש — העתקנו לשונו ב"צאורים" (אות ח) ושם הרחצנו ציאור יסוד שיטתו. וצדיוק לשונו "משום איסור סקילה וכתת ס"ו" — ראה "תוספת ציאור" בסוף הפרק (אות ו). יז בנוסף למתבאר צהערה הקודמת, השיטות הסבורות שאסור מן הדין, רבים הסבורים שעכ"פ יש להחמיר בזה (גם אם מן הדין יש מקום להקל). ראה ב"צאורים" (אות ט), שהבאנו כן משוע"ר (סעיף יח), ושמקורו צמרדכי ועוד ראשונים, ושם הבאנו מה שפירשו עוד צדצרי המרדכי, ושכ"ה ציאורו של הד"מ צדצרי. וכן הוצא שם מרעק"א, מלחה"ש, ותוספת שבת, שצחת השבת, שו"ת מהר"ם שיק, ושו"ת מנחת יצחק ועוד — עיין שם.

יח ז"ל אדה"ז צקידור צ"הלכתא רצחא לשבתא": "...שלא לשפוך צכלי ראשון שהיד סולדת צו על הצוקער, כי מאחר שהצוקער נמחה יש צו משום צישול...". ומה שכתבנו

ביאורים

בטרם שהופך ל"מוהל הנמחה" — אכן שרי! ועל פי דבריהם, הרווחנו לכאורה קולא חשובה לשיטת המחמירים.

אלא ששוב התבוננתי שמלבד שדבריו הם בביאור שיטת המג"א החלוקה ע"ד הלבוש ואדה"ז, הנה גם ביאור האג"ט יפה רק להסברת עובדא דתרנגולתא דר' אבא, אך אינה תורמת לקולא במעשה בפועל במציאות חימום העופות בזמנינו. שהרי בדבריו ב"הלכתא לרביתא שם אוסר אדה"ז אף לחמם עופות הצלויים וכו'. וכנראה שחושש שבעופות הצלויים ממשיכה פעולת החימום גם בשעה שכבר נמחה. ולמרות שאז כבר חם המוהל, מכל מקום ממשיך עד שמגיע ליד סולדת בו כו' וזה אסור — וכפי שדייקנו לעיל בלשונו שמתחמם בשעה שכבר נעשה מוהל [וראה מה שביארנו בדא"פ ההגיון שבדבר, לעיל אות ו ד"ה ואולי].

^{אוצר החכמה}שו"ר שבשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' נה אות ג) הביא את הסברא האמורה בשם ספר באר יעקב על או"ח (שי"ח סקי"ט) "דבדבר שלא נימוח אלא אחר שנתחמם, נ"ל דגם הטו"ז הנ"ל מודה דמותר". והמנח"י אינו מסכים לזה, וכותב "דהמהר"ם שיק שם כתב, דהאמת יורה דרכו דהרמ"א לית ליה סברא זו... גם בגוף הסברא הנ"ל יש לי

להעיר, דאם נאמר כן... — עיי"ש באריכות קושיתו וביאורו מדוע אכן אסור, למרות שכאמור תהליך חימומו מתרחש בטרם הפך ללח. ועפ"י מה שכתבנו, סייעתא רבא לדבריו הם דברי אדה"ז האמורים בסידור.

וביישוב הקושיא מתרנגולתא דר' אבא (שהק' המג"א על שיטת הלבוש [ורבינו] הסובר שדין היבש שנימוח כלח). בשו"ת דברי נחמיה (סי' כא — נדפסה גם בסוף שוע"ר ח"ב שבהוצאת קה"ת בחלק ה"הוספות") כותב שיש לחלק בין שומן ומלח וכיו"ב, שהופך גוף הדבר וממשו להיות למשקה לח. לבין בשר שנימוח [כהא דתרנגולתא דר' אבא] עד שנעשה משקה, ששם לא נהיה הבשר למשקה, אלא שמתפורר ביותר ומתערב במים (במרק) עד

ביאורים

[הוצאת חסידים]

שנראה גם הוא כמשקה. וראה שם עוד באריכות גדולה, מה שכותב בביאור ובירור שיטת אדמו"ר הזקן בזה, וסתירת הוכחות המג"א כנגד שיטה זו.

ביאור חומרת אדמו"ר הזקן —
שלא לשפוך מכלי ראשון על סוכר:
לכאורה צ"ע וביאור להבין הטעם לחומרת אדה"ז ב"הלכתא רבתא לשבתא" שם, שכותב "...שלא לשפוך בכלי ראשון שהיד סולדת בו על הצוקער, כי מאחר שהצוקער נמחה יש בו משום בישול...". ולכאורה צ"ע, דמה בכך שנימוח? הרי עפ"י המתבאר בפרק הקודם (סעיף ה, ובפרטות בהערה ח שם) — סובר הוא עצמו בשוע"ר, שמותר לערות מכלי ראשון שהיד סולדת בו

ציונים והערות

צסעיף הצא שהסוכר מוגדר כתכלין כו' — הוא עפ"י מה שנתבאר צאריכות צ"צאורים" כאלן (אות יא), ולעיל צ"צאורים" לפרק א (אות ט — ד"ה ההוכחה השנית) עיין שם היטב!

ומה שצ"ב, מדוע נאסר לערות על הצוקער שהופך ללח, הרי נתבאר בשוע"ר [ראה לעיל צפרק צ סעיף ה, ובהערות שם] שכל שהעירוי מכ"ר הוא על דבר ש"אינו מכה בקילוחו", אין העירוי מצטל כלל — אף לא "כדי קליפה"? וממנ"פ, צטרס שנימוח הוא יבש שנתצטל שאין צו משום צישול אחר צישול, ואילו לאחר שנימוח הוא לת, שאין איסור לערות עליו כו' — ראה מש"כ בזה צ"צאורים" (אות ח — צכותרת צ"צאור חומרת אדמו"ר הזקן וכו').

על משקה. שלמרות המתבאר לעיל (בפרק א, מסעיף טז ואילך) שבכוחו של העירוי מכלי ראשון לבשל כדי קליפה, היינו דוקא במערה על דבר מוצק, אבל על משקה אין העירוי מבשל כלל — לפי שמתערב במשקה הצונן. ובלשונו (שוע"ר סעיף כ) "שלא אמרו שהעירוי מבשל, אלא במערה חמין על גבי תבלין וכיוצא בהן, שאין החמין מתערבין ממש בתוכן, אלא מכין עליהם בקילוחן ומבשלין" וכו'. ואם כן, הרי שממה גפשך צ"ל מותר לערות על הצוקער — אם במצבו המקורי, הרי הוא יבש שנתבשל כבר שאין בו משום בישול אחר בישול. ואם במצבו כשנימוח, שאז הוא כלח, שיש בו משום בישול אחר בישול, מכל מקום הרי "לערות" עליו צ"ל מותר, לפי "שמתערבים ממש, אין כח בקלוח לבשל...". (כלשון רבנו בהמשך הדברים שם)?!

והנה הקצוה"ש (בדה"ש אות מד) הוקשה לו ג"כ קושיא זו, ומכת זה מחדש שהאמור שמותר לערות על משקין גם מכ"ר לפי שאין עירוי מבשל אפילו כ"ק כו', כנ"ל — היינו דוקא כשיש כמות מסוימת של מים, שאז אין העירוי מכה בקילוחו כי אם מתערב בו, אבל אם ישנה כמות משקים קטנה ביותר, הרי שאכן מכה בקילוחו עליו ואינו מתערב כו' [ועיי"ש שכותב עוד סברא בזה, אלא שמסיים שהראשונה היא העיקר]. ואיני יודע כיצד להלום הדברים במציאות? שאף שיתכן שהסגנון "מתערבין" החמין בצוננים כו', אינה שייכת בצוננים מועטים מאד, אבל מאידך בודאי שלא שייך לומר יותר שמכה בקילוחו על מועטין ביותר, מאשר על משקין בכמות נכבדה יותר. ולכל היותר נאמר שבמועטים ביותר, מכה בקילוחו על דופן או קרקעית הכלי, כיון שבקילוחו מסלק מיד את המעט משקה, אך בודאי שאינו מכה בקילוחו על מעט המשקה. ואף שלכאורה תמוה יהיה לומר הסגנון שהמים התחתונים גוברים על העליונים החמים ומצננים אותם (שנקט שוע"ר בנדו"ד בסעיף כ), כאשר מדובר בכמות כה קטנה — אלא שקושיא זו במקומה עומדת גם

ביאורים

בעירוי חמים מרובים ביותר לצוננים מועטים ביותר. [יחסית לחמים], וכבר הוקשה לרשב"א קושיא זו שסוכ"ס חזינן שמים התחממו ביותר, ותירוצו ומה שדנו בזה אכמ"ל בזה. סוף דבר שלא זכיתי לירד לסוף דבריו אלו דהקצה"ש.

ולענ"ד בדרך אפשר בביאור הדברים, שכידוע דרכו של אדה"ז בסידור שהחמיר לחשוש לדעות שבשו"ע לא חשש להם, מחשש כרת וסקילה וכו' — כפי שכותב שם — ואם כן, הרי שגם בנידון דידן נאמר, שחשש לשיטת המג"א (ס"ק לה) ושאר האחרונים אחריו, שפסקו כהתוספות בשבת ועוד ראשונים, שדוקא לתוך צונן מרובים הותר לערות אבל כשהחמין רבים והצונן מועטים, ויכולים להביא את המשקה ליס"ב אכן אסור לערות עליו. וכיון שבדרך כלל המערה על סוכר, החמין שמערה רבים בהרבה מהסוכר המעט שבא למתק המשקה הרב, לכן אסר. [וגם אם לפעמים יתכן שיערה מעט חמין על הרבה סוכר, הרי בסידור חשש למצבים השכיחים והרגילים, למרות שיתכן שיהיה מצב שבו אין החשש קיים — וכפי שמצינו בדבריו שם לענין פיצוח האגוזים וכו', שמוכן שלא תמיד חייבים להיות חתיכות קליפות בתוך הפרי כו'] — ודוק.

ואם כנים אנחנו, הרי שהרווחנו בזה הבנת דברי הצמח צדק (חידושים — משניות פ"ג דשבת משנה ה) שהובאו בפרק הקודם (הערה ט), שכותב לחשוש לשיטת המגן אברהם האמורה, שמחלק בין עירוי מכ"ר על צוננים מרובים שמותר, משא"כ על צונן מועט כו'. ולכאורה מדוע לחשוש לכך, בשעה שזקיננו אדה"ז השמיט חומרת המג"א לגמרי בשולחנו (למרות הידוע שדרכו בשו"ע להמשיך אחריו, כפי שאמר בעצמו כו'). אלא שעפ"י האמור יונח, שמכיון שבסידורו — שהיא משנה אחרונה ביחס לדבריו בשו"ע שלו — חשש לחומרתו, הרי שמוכן שאף אם (כפי שכותב הצ"צ שם) סתימת השו"ע והפוסקים שלא לחשוש לכך, מכל מקום עלינו לחשוש לכתחילה לחומרא זו. (אמנם יש באמתחתי ביאור נוסף בדברי רבינו האמורים כו', ואכמ"ל יותר. ועכ"פ למיחש מיהא בעי, לאור כל מה שביארנו בזה).

ובביאור לשון אדה"ז שם, שיש בזה "משום איסור סקילה וכרת ח"ו" — ראה מש"כ ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק (אות ו), עיין שם.

(ט) הפוסקים (והראשונים) שמבואר מדבריהם, שלחמיר עכ"פ, יש לנהוג ביבש שנימוח כדין הל"ח: כן מבואר בשו"ע"ר (סעיף יח) שבנוגע למלח

שלנו שכבר נתבשל, כתב ש"המחמיר בו כמו בשאר מלח תבוא עליו ברכה". ומקור הדברים הוא מהמרדכי פרק כירה, בשם הר"ר דן. ועי' בבגדי ישע שם שפירש דברי המרדכי באופן אחר, אמנם בדרכי משה (אות ד) מבואר ד"המחמיר תבוא עליו ברכה" קאי גם אמלח שלנו. ועי' בשו"ת דברי נחמיה (סי' כא) — נעתקו גם בהוספות לשו"ע"ר הוצ' קה"ת, עמ' תכז) שכתב שלכן השמיט הרמ"א וכו' "כיון שלדינא אין נפק"מ דבין מלח שבימיהם ובין בשלנו — המחמיר תע"ב".

אלא שבמג"א (ס"ק לא) משמע שבמלח שלנו לא אמרו המחמיר תע"ב, וכבר העיר עליו בא"ר (ס"ק כד) שבמרדכי ואגודה משמע שטוב להחמיר כו'. וכ"כ הגרעק"א בהגהותיו למג"א הנ"ל, שבמרדכי ואגודה סיימו דמ"מ טוב להחמיר. וכן בספר תוספת שבת (ס"ק

מזון לתינוקות וכיוצא בהם – למרות שבתהליך יצורם מבשרים אותם – לפי שברגע שנמסים הופכים ללח, שיש בו משום בישול אחר בישול.

דעת המשנה ברורה: מעיקר הדין, יבש שנימוח דינו כיבש – ולכן אם עבר כבר תהליך של בישול, אין בו עוד משום בישול אחר בישול. ומכל מקום בכלי ראשון כתב ש"טוב להזהר", וביארו בדבריו שהוא הדין בעירוי מכלי ראשון^ט.

ח. להבנים את המתבארים לעיל לכלי שני: הדבר תלוי. שהסוכר וכיוצא בו מהמוגדרים כ"תבלין" [ראה הגדרתם בפרק א – מסעיף כד ואילך], ועוברים תהליך בישול בייצורם – אכן מותר.

ציונים והערות

יט ראה צמ"צ (ס"ק ע"א) שמכיון שיש המפקפקים בזה (ראה צשעה"ל שם) "טוב לזהר מכלי ראשון לכתחילה". וצמ"מ שצת כהלכתה (פ"א סמ"ט וזה"ע קלח) החמיר ע"פ שיטת המ"צ גם צעירי מכלי ראשון, ורק צלי שני התיר. וכנראה מפרש כך את דבריו "ליזהר מכלי ראשון..." כלומר כל הקשור צדישול כ"ר, הן ההכנסה לתוכו, והן העירוי ממנו, ודוק. וכן פסק בקצור שו"ע (סי' פ ס"ג) שלא לערום על סוכר ומלח שעצרו כזר תהליך בישול, וכן על קפה – עיי"ש. וכן דייקו מלשון החי"א (כלל כ, ו) שמסיים בקשר למחלוקת צנזון, שיש להקל לעת הצורך – מכלל שלכתחילה יש להחמיר. וראה גם מש"כ בזה, צנזון ח"ט חי (פר' בא אות ז).

ביאורים

לט) כתב דהעיקר כמו שסיים בדרכי משה, דהמחמיר תבוא עליו ברכה, וכ"פ בשביתת השבת מלאכת מבשל (סעיף יב), וב"כללי בישול בקצרה" (ד"ה ושומן) כותב דעת המיקל בלשון "יש אומרים", ואת דעת המחמירים בלשון "ורבים מחמירים" – ומסיים "ונכון להחמיר, רק אין למחות ביד המיקל".

ובשו"ת מנחת יצחק חלק א' (סי' נה) מביא משו"ת מהר"מ שיק או"ח (קלב), שמחמיר ביבש שנימוח להחשיבו כלח. והאריך בכ"ז, בהבאת המקורות דלעיל, ומוסיף שלדעתו מפורש הדבר באגודה (כירה סי' סב), שכתב תחילה אמלח שנזכר בגמרא, שהמחמיר שלא ליתנו בקערה כל עוד יס"ב תע"ב. ואח"כ מביא את דברי

הר"ר דן (שהביא גם המרדכי הנ"ל) במלח שלנו ש"טוב להחמיר שלא ליתן מלח אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו בשבת". ושבמחצה"ש שם נתבאר שטעמו של המרדכי להחמיר בזה, הוא מכיון שס"ל שיבש שנימוח דינו כלח – עיי"ש. והמהר"מ שיק הוכיח מסתימת הרמ"א שכתב לאסור במלח, אע"ג שהמלח שהיה מצוי אז היה מבושל כבר, וכמבואר בדרכי משה סי' תסב (אות ד) – הרי שגם הרמ"א ס"ל כן, וזאת עקב מש"כ בד"מ כנ"ל (והוא ע"ד דברי הד"ג דלעיל). ובהמשך דבריו שם (אות ב) מביא את דברי אדה"ז בסידור, ומסביר שדברי השע"ת בשם זרע אמת הם ג"כ עד"ז, להחמיר בנדון. וכן הובא משו"ת חלק"י (ח"ב סי' קטז) ועוד, שפסקו כדעת רבנו בנדון.

ודברים שאינם מוגדרים כתבלין, למרות שעברו כבר תהליך בישול בייצורם: מכל מקום אסור להכניסם לחמים שהיר סולדת בהם, אפילו בתוך כלי שני – כדן דבר שלא נתבשל. לפי שנימוחים בהכנסתם למים החמים, ועקב כך דינם כלח שיש בו משום בישול אחר בישולי.

שיטת המשנה ברורה: מותר להכניסם לכלי שני, אך יש להמנע מלהכניסם לכלי ראשון וכן שלא לערות עליהם מכלי ראשון.

להעיר: (1) בספרי המלקטים הזהירו – שישנם כיום אבקות נמסות שאינן מבושלות בתהליך ייצורן, והעולם נוטים במעוזה לחשוב שכל אבקה נמסה (אינסטנט) נתבשלה כבר. ויש לברר זאת היטב, במרם משתמשים בהם באופנים שאסור לעשותם בדבר שלא התבשל עדיין! (2) אבקה שאינה נמסה אלא הופכת לכמין דייסא פמיכה: כאבקת פודינג, או פירה תפוח אדמה, וכיו"ב – יש לזהר בחששות איסור "לישה" בשבת [וכפי שיתבאר הפרטים בזה, בפרק העוסק בדינים אלו]. ובמידה ומתקבלת רק דייסה דלילה, הרי שבכדי למנוע חשש לישה – יש לנהוג באופן עירבובה כמבואר להלן [פרק ז סעיף כג, עיין שם].

חמאה

ט. למרות שמתבשלת בתהליך ייצורה, מכל מקום בשנימוחה דינה כלח, ויש בה בישול אחר בישול לדברי הב"י. ויש שדעתו שכל המסת חמאה

ציונים והערות

כ באמת שהדבר חלוי בהצגת שיטת אדה"ז (צסידור) צנוגע לסוכר, שנמצא שהחיר להכניסו לכלי שני, אך אסר לערות עליהם. שכשנפרשו כפי שכתבנו לעיל "ציאוריס" (שציוני צהערה יח), הרי שהוא דין מיוחד בסוכר, צהיותו מוגדר כ"תבלין", ומונח שאין דין זה תקף ביחס לאבקות האמורות צסעיף זה. אצל לפי אותם צציאוריהו שזהו עקב הפיכתם ללח, שצמילא הופך לדין ה"משקין" (ראה צארוכה צמאה"ש סי' ה' ס"ק ע"א ד"ה והרצ צסידורו ואילך) – הרי שהוא הדין צנדו"ד, שמותר יהיה להכניסם לכלי שני ככל המשקין. אלא שכבר נת"ל צפרק א (הערה ס), וצ"ציאוריס" שם (אות יח) שלילת שיטה זו בהצגת דברי אדה"ז, ואדרבה, לדעתו אין ליצב שנימוח דין "משקין", עיין שם – והנלע"ד כתבתי.

כא כן מחדש הגרש"ז אורצאך (הו"ד צשס"כ פ"א הערה קעג). וכתב צטעם הדבר, היות והחלב שממנו נעשה, אף שנמצא צתהליך ה"פיסטור" הרי אח"כ נצטק לגמרי, ושוב הו"ל כלל נתבשל. ואף ששוב הפך ליצב כשנעשה חמאה, מכל מקום כשצב ונימוח – הרי זה כלל שלא נתבשל – ויש צו משום צישול גם לדעת המקילים. עיי"ש שמחלק צין זה, לצין שומן וכיו"צ שצצעם שכשמצטננים הופכים לקרוש, ודוק. אלא שעפ"י משנ"ת לעיל צפרק א (סעיף סב, וצהערה קיט)